

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 2016

NICOLE VOTAVOVÁ SUMELIDISOVÁ

ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΧΑΤΖΗΜΙΧΑΗΛ (1868 – 1934)

Le Corbusier:

«...Είναι ζωγράφος γεννημένος από το **ελληνικό τοπίο**. Μέσω του Θεόφιλου, ιδού το τοπίο και οι άνθρωποι της Ελλάδας: κοκκινόχωμα, πευκότοπος και ελαιώνας, θάλασσα και βουνά των θεών, άνθρωποι που λούονται σε μια τολμηρά επικίνδυνη ηρεμία....»

<http://www.sansimera.gr/biographies/166>

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΗΓΙΑΝΝΗΣ (1797-1864)

Ο Σεφέρης βρίσκει να αποτυπώνεται στην εκφραστική του Μακρυγιάννη ένα αίτημα της **μοντερνιστικής στυλιστικής**: είναι το **ιδεώδες της αψιμυθίωτης** έκφρασης της **αδιαμεσολάβητης** από οποιοσδήποτε παρεμβάσεις λογοτεχνικής μορφής, είναι το αίτημα της **καλλιτεχνικής γνησιότητας και ειλικρίνειας**.

ΓΑΛΛΙΚΟΣ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

- «[...] Και ασφαλώς [...] αρκετός αριθμός ποιητών θα μπορούσαν να περάσουν για σουρρεαλιστές, για να αρχίσουμε από τον Dante, και στις καλύτερες μέρες του, τον Shakespeare...
- Ο **Sade** είναι σουρρεαλιστής στον σαδισμό
- Ο **Shateaubriand** είναι σουρρεαλιστής στον εξωτισμό
- **Hugo** είναι σουρρεαλιστής όταν δεν είναι ανόητος...
- Επιμένω σε αυτό, δεν είναι πάντα σουρρεαλιστές, με την έννοια ότι διακρίνω σε καθένα τους αρκετές "προκατειλημμένες" ιδέες στις οποίες - πολύ αφελώς (ηαινηῆ) - επέμεναν. Επέμεναν γιατί δεν είχαν ακούσει τη σουρρεαλιστική φωνή, [...]»
- A. Breton, *Α' Μανιφέστο του σουρρεαλισμού*, στο *Μανιφέστα του σουρρεαλισμού*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια Ελένης Μοσχονά, Αθήνα 1983, σσ. 29—31.

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

Οι Έλληνες υπερρεαλιστές εντάσσουν στην ανασυντεθειμένη παράδοση τον Α. **Κάλβο** και όχι τον Δ. Σολωμό, τον Δ. **Παπαρρηγόπουλο**, τον οικουμενικό **Κ. Καβάφη** απέναντι στον “εθνοκεντρικό” Κ. Παλαμά, και τον **Τ. Παπατσώνη**.

FEDERICO GARCÍA LORCA (1898-1936)

Ο Λόρκα «επραγματοποίησε πλήρως τη μεγάλη **σύζευξη** του προσωπικού και του απρόσωπου, του δόκιμου (zavedeného) και του λαϊκού, του παραδοσιακού και του σύγχρονου, του παροδικού (dočasný) της "σχολής" και του αιώνιου της ομορφιάς.»

Τ. Λιγνάδης, *Ο Λόρκα και οι ρίζες*, Αθήνα 1964, σ.95.

Η πλούσια ποιητική παράδοση του τόπου του κι η **σύγχρονη ευρωπαϊκή** φαίνεται να 'χουν από πολύ νωρίς θρέψει την αισθητική του, ενώ, από την άλλη μεριά τα **επαναστατικά κινήματα της εποχής** του κι οι ποίικιλτες τους κατακτήσεις δείχνουν να μη τον έχουν αφήσει ασυγκίνητο...

Ο. Ελύτης, *Ανοιχτά χαρτιά*, 3^η έκδοση, Αθήνα 1987, σσ. 625–634.

ΚΟΙΝΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

- το στοιχείο του **πάθους**
- το πάθος για το **παράλογο**

(Breton: ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ, ον. ουσ. γνήσιος ψυχικός αυτοματισμός, με τον οποίο εκφράζει κανείς είτε γραπτά είτε προφορικά ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο, την αληθινή λειτουργία της σκέψης. Υπαγόρευση της σκέψης χωρίς κανένα λογικό έλεγχο, πέρα από κάθε αισθητική ή ηθική έγνοια.)

- η συναίρεση του **εφιαλτικού** με το **εξωπραγματικό** και το **παράλογο**
- η ύπαρξη **λεκτικών παιχνιδιών**

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ – ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΝΑΛΗΣΗΣ

- Δεκαπεντασύλλαβος ιαμβικός στίχος
- Το δεύτερο ημιστίχιο επεξηγεί, συμπληρώνει ή προσδιορίζει το πρώτο
- Παράταξη ομοειδών όρων (νόμος των τριών, επανάληψη φράσεων)
- Ηχητική επανάληψη (παρήχηση)
- Αντίθεση
- Γλωσσικά παιχνίδια – γλωσσοδέτες
- Παροιμίες, γνωμικά
- Παραμύθια

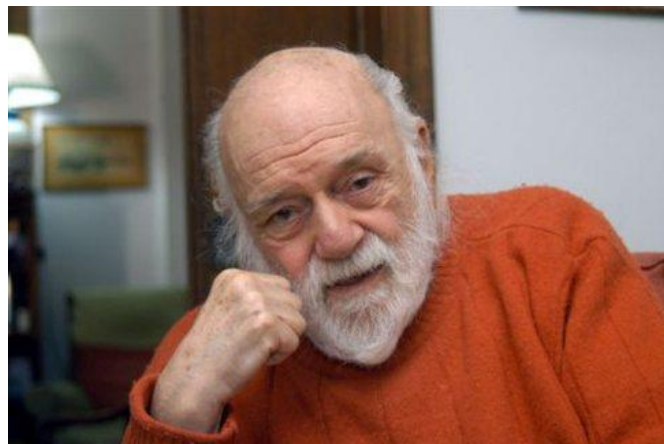

ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ – ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΝΑΛΗΣΗΣ

Πρόκειται για φαινόμενα που «στο δημοτικό τραγούδι χρησιμοποιούνται με μεγάλη συχνότητα και αξιοποιούνται ψυχολογικά και αισθητικά τόσο **στα πλαίσια των μετρικών ενότητων** (του στίχου και του δίστιχου κυρίως) όσο και σε **ευρύτερες νοηματικές και αρχιτεκτονικές ενότητες** και χρησιμεύουν για να **τραβήξουν την προσοχή** και να κερδίσουν τη **συμμετοχή του ακροατή**, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνουν την **απομνημόνευση** του τραγουδιού».

Ε. Καψωμένος, *Το δημοτικό τραγούδι*, Αθήνα 2008, σ. 73.

ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ *1921

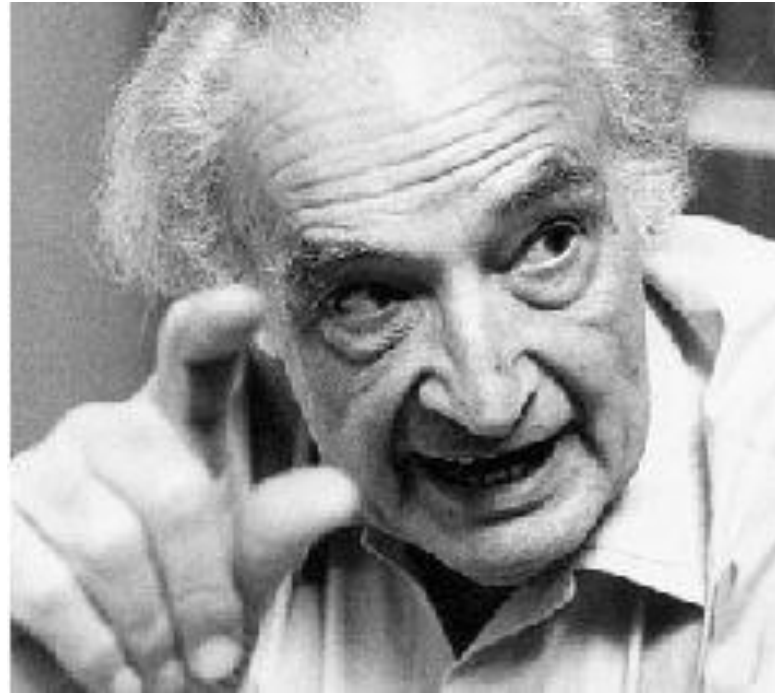
Ο λόγος για τον οποίο δεν έγραφα αγγλικά ποιήματα ήταν επειδή ήμουν πολύ δεμένος με την ελληνική γλώσσα. Δεν ήμουν ένας άνθρωπος που είχε έρθει χωρίς τις αποσκευές του. Είχα πολλές αποσκευές από την παράδοσή μας. Δεν μπορούσα να κάνω το άλμα και ξαφνικά να αρχίσω να γράφω στα αγγλικά.

ΕΛΕΝΗ ΒΑΚΑΛΩ (1921-2001)

Ποιήτρια, κριτικός εικαστικών και ιστορικός τέχνης

ΕΚΤΩΡ ΚΑΚΝΑΒΑΤΟΣ (1920-2010)

1. ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ

A. ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ ΣΤΙΧΟΙ

Μίλτος Σαχτούρης, Αμυγδαλιές (συλ. Παραλογές, 1943)

[...]

Ένα μεγάλο δίχτυ περνούσε σύρριζα
πάνω από το κεφάλι μου
η δυστυχία είχε δόντια σιδερένια
ο ήλιος φύτευε στους τοίχους κι άλλα περιβόλια
το περιβόλι της μύγας το περιβόλι του χαρταετού
το περιβόλι το μεγάλο της αγάπης
το περιβόλι του μεγάλου πυρετού
που μέσα του ολημέρα γύριζα με το τουφέκι μου
με μια κορδέλα κόκκινη μέσα στο στόμα μου
με μια κορδέλα κόκκινη μεσ' στα μαλλιά μου
σαν τη γωνιά την κόκκινη και τη δυστυχισμένη
σαν τη γωνιά την τραγική την άσπρη πάνω στο πατάρι
εγώ είχα ζήσει σ' όλες τις γωνιές
σε ποιά λοιπόν ανθίσαν οι αμυγδαλιές σου

1. ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ Β. ΟΛΟΚΛΗΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Νάνος Βαλαωρίτης, Ο έγχρωμος στυλογράφος

*Σαν να πετούσε ανάλαφρη ερχόταν καταδώθε
Όπως τα πέταλα των λουλουδιών που τα 'παίρνει ο αγέρας
Μια ξαπλωμένη ανάσκαλα με τα μαλλιά της ξέπλεκα
Δεν είχε ανθρώπου πρόσωπο δεν είχε μάτια η μύτη
Δεν είχε γνώριμο κορμί ούτε πουλιού ούτε ζώου
Μόνο λεκέδες φαίνονταν όπως της πεταλούδας
Επάνω σε δυο διάφανα χρωματιστά φτερά.*

Ελένη Βακαλό

*Κι είναι οι πέτρες αρμυρές
γδαρμένες απ' τον ήλιο*

Έκτωρ Κακναβάτος

*Η πέμπτη λέξη ήταν νερό
η τρίτη υπνοβάτης*

1. ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ

Γ. ΕΝΤΟΣ ΕΝΟΣ ΣΤΙΧΟΥ Ή ΣΤΗΝ ΕΝΩΣΗ ΣΤΙΧΩΝ

Γιώργος Λίκος

Και το φεγγάρι ακούμπησε πάνω σ' ένα κορφοβούνι προσμένοντας

Τα όνειρα που θα 'φερνες μαζί σου.

1. ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ Δ. ΕΝΤΟΣ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΕΒ

*θυμόταν που χάλασε ο μάστορας μία καλή καρέκλα να φτιάξει είπε
ένα σκαμνί, και κείνος που στα νιάτα του φορούσε ένα ζουνάρι, ήταν
ψηλός και όμορφος, του το 'δένε η γυναίκα του να πάει να ξεφαντώσει,
— Γυναίκα φερ' το γύρους.*

*Καλόκαρδοι ήταν άνθρωποι σε γάμους και κηδείες μία ζωή
πως πέρασε, σαν κήποι λέγαν ήταν,
πέσαν τα φύλλα τα παλιά καινούργια φύλλα βγήκαν*

ΔΕΚΑΠΕΝΤΑΣΥΛΛΑΒΟΣ ΕΝΤΟΣ ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

*θυμόταν που χάλασε ο μάστορας // μία καλή καρέκλα
να φτιάξει είπε ένα σκαμνί,
και κείνος που στα νιάτα του φορούσε ένα ζουνάρι,
ήταν ψηλός και όμορφος,
του το 'δένε η γυναίκα του // να πάει να ξεφαντώσει,
— Γυναίκα φερ' το γύρους.*

*Καλόκαρδοι ήταν άνθρωποι σε γάμους και κηδείες
μία ζωή πως πέρασε, σαν κήποι λέγαν ήταν,
πέσαν τα φύλλα τα παλιά καινούργια φύλλα βγήκαν*

2. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΙΣΤΙΧΙΟ ΕΠΕΞΗΓΕΙ, ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΙ Ή ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ

Πρόκειται για «την συνήθη τεχνοτροπίαν του λαού να επαναλαμβάνη εις το δεύτερον ημιστίχιον την έννοιαν του πρώτου» (Κυριακίδης) με αποτέλεσμα «το νοηματικό βάρος της φράσης να πέφτει κατά κανόνα στο α' ημιστίχιο.

Το β' ημιστίχιο συμπληρώνει, αναπτύσσει ή ενισχύει με ποικίλους τρόπους το νόημα του α' ημιστιχίου» (Καψωμένος).

Δημοτικά:

- Διαβάτες που διαβαίνετε, περάτες που περνάτε
- Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες
- Αν βουληθής να μ'αρνηθής και να μ'αλησμονήσης

2. ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΗΜΙΣΤΙΧΙΟ ΕΠΕΞΗΓΕΙ, ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΕΙ Ή ΕΠΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟ ΠΡΩΤΟ

Τι έχεις στο νου σου βρε γιαβρούμ τι έχεις στα μπατζάκια

Έχω φωτιά βρε Γάιδαρε φωτιά για να σε κάψω (NB)

Καψαλισμένα πρόσωπα δυστυχημένα μάτια (Γ. Λίκος)

Γεια στον κυρά των λουλουδιών

Και των παιδιών αγάπη (Γ. Λίκος)

Φαντάσματα

περαστικά, Ρήγας Φεραίος Λένιν (Αριστοτέλης Νικολαΐδης)

Με αδύναμη νεφρά καρδιά και με κομμένα μέλη (Δ. Παπαδίτσας)

Σαν τη γωνιά την κόκκινη και τη δυστυχημένη (Μ. Σαχτούρης)

3. ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΟΜΟΕΙΔΩΝ ΟΡΩΝ

Ένα μεγάλο μέρος από τα παρατακτικά σχήματα του δημοτικού τραγουδιού αφορά έννοιες συνώνυμες ή συγγενικές, που σημαίνει πως δεν επιβάλλεται από καμιά νοηματική ανάγκη, αλλά έχει καθαρά ψυχολογικό και αισθητικό ρόλο...

Δημοτικά:

- *Βαριά βροντούν, πικρά βαρούν, φαρμακερά πληγώνουν,*
- *Ξεντύθη ο νιος ξεζώστηκε και στο πηγάδι εμπήκε.*
- *Και μια Λαμπρή μια Κυριακή, μια πίσσημον ημέρα*

3. ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΟΜΟΕΙΔΩΝ ΟΡΩΝ Α. ΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ

Τρεις όροι-έννοιες παραθέτονται με μια κλιμάκωση νοηματική ή ποιοτική, έτσι ώστε να οδηγούμαστε σε μια κορύφωση με την παράθεση του τρίτου όρου.

Δημοτικά:

*Τρία πουλάκια κάθονται ψηλά στη Βουνιχώρα
το να τηράει τη Λιάκουρα και τ' άλλο την Κωστάρτσα
το τρίτο το καλύτερο ρωτάει τους διαβάτες.*

*Ο Κωσταντίνος ο μικρός κι ο Αλέξης ο αντρειωμένος
και το μικρό Βλαχόπουλο, ο καστροπολεμίτης.*

3. ΠΑΡΑΤΑΞΗ ΟΜΟΕΙΔΩΝ ΟΡΩΝ Α. ΝΟΜΟΣ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ

*Ο κόσμος είσαι **πότε εσύ** και **πότε κάποιος άλλος**
και **πότε αυτός** που γίνεται στον ύπνο τον μερμήγκι (NB)*

*Όσοι **χορεύετε** και **πίνετε** όσοι **χαροκοπάτε** (NB)*

***Τα τρία δάχτυλα** σου φύγανε τρομαγμένα:
άλλο κατά το βοριά, άλλο τη Μεσόγειο
το τρίτο παραδόθηκε στη Μικρασία (ΕΚ)*

*Μη μου τα λες τα **τρία σημάδια**
το ένα είναι αγέρας, **το άλλο** μας μοιάζει
το τρίτο απ' τα λόγια μας πηγάζει. (ΔΠ)*